

שיעור בעניני ראש השנה לאילנות שנמסר בהיכל כולל צאנו בית שמש ט"ו בשבט תשפ"ב

אנו עומדים בליל ט"ו בשבט ידוע שיום זה זה יום גדול לא רק לאילנות אלא גם לכל אחד ואחד מאתנו כמו שהתורה מעידה בפרשת שופטים כ' **"כי האדם עץ השדה"** וצריך להבין מה הדמיון בין האדם לעץ השדה.

נראה לבאר בכמה אופנים ששייך לחיזוק לאברכים בכלל

כמו ששדה בלא מים לא יכול לגדול, ה"ה אדם בלי תורה שנמשל למים כמבואר בגמ' ע"ז ה' וכן ב"ק י"ז אינו יכול לגדול, לכן דימה את האדם לעץ השדה שרק ע"י מים דהיינו התורה שנמשלה למים יכול לגדול ולצמוח, וכעין זה איתא במדרש רבה שיר השירים רבה פרשה א' ארבע עשר טעמים מדוע נמשלו תורה דווקא למים ובאחד מהטעמים איתא שם א"ר חמא בר עוקבא מה המים מגדלין את הצמחים כך דברי תורה מגדלין את כל מי שהוא עמל בהן כל צרכן.

וברוך השם זכה הכולל שלנו שקול התורה לא פסק, וכל פעם מחדש אני מתפעל מההתמדה של האברכים היקרים בכלל, וכן משאלות שהאברכים שואלים בכל המקצועות שלומדים אצלנו בכלל, אבל חז"ל כבר קבעו לנו ברכות ל"ב ע"מ ב' דברי תורה צריכים חיזוק, ואפשר לגדול ולצמוח יותר ויותר.

עוד נראה לומר כמו ששדה עם יש שם קוצים אינו יכול לגדול, אף אדם עם יש סביבו דברים רעים אינו יכול לגדול, לכן צריך להתרחק מכל דברים הרעים כדי שלא יפריע לגידול.

עוד פירוש נפלא שמעתי בשם כ"ק מרן האדמו"ר מבוואן שליט"א כמו שבלי מים אי אפשר לשדה לגדול, ה"ה ילדים אי אפשר לגדול בלי מים. שההורים צריכים להוריד הרבה נחלי דמעות של מים כדי לזכות בנחת.

הנה כל אחד יודע שבט"ו בשבת יש ענין להרבה בכל מיני פירות, אבל יש הרבה אברכים שיושבים בשלחן בט"ו בשבת ואינם יודעים הלכות ברכות ולא יודעים מה לברך, וצריך לברר איזה אברך יותר חשוב להקב"ה אברך שבגלל שאינו יודע נמנע מלאכול או דילמא אברך שלמד טוב את הלכות ברכת הפירות כמו חלק מהאברכים החשובים בכלל שלומדים הלכות ברכת הפירות ויודעים על כל דבר מה לברך ואוכלים ונהנים.

הנה איתא בגמ' ברכות ח' ע"מ א' אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא, גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה', ואילו גבי הנהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא, ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה', והקשה האחרונים מה הקשר בין אחד לשני, דגדול שייך לומר בשני אנשים שעושים מעשים דומים ואחד יותר מהשני.

ובמהרש"א שם מציין שבחולין מ"ד כתב פירוש לדברי הגמ' הנ"ל ושם כתב דיש אברך כשאינו יודע הלכות ברכות הוא ירא שמים ואינו אוכל, אבל יש אברך שלמד טוב הלכות ברכת הפירות עם כל הנושא כלים ויודע טוב להכריע איזה ברכה עושים על כל פרי ופרי ואוכל ונהנה מיגיע כפו ממה שלמד בכלל אומרת הגמ' גדול הנהנה מיגיע כפו הרבה יותר חשוב האברך שבגלל שהתייגע בלימוד יודע להכריע איזה ברכה עושים ונהנה, מאשר האברך שבגלל שלא למד ואינו יודע מה לברך הוא ירא שמים ואינו אוכל, א"כ בודאי אותם האברכים בכלל שמתייגעים ולומדים הלכות ברכות הפירות יהא להם הנאה יותר שיוכלו ליהנות מב' עולמות.

ולא יחשוב אברך שאינו חייב ללמוד הלכות ברכת הפירות ויש לו עצה פשוטה כשיהא לו ספק איזה ברכה לברך יברך שהכל משום דאיתא במשנה ברכות מ' ע"מ א' על כולם אם אמר שהכל יצא: דזה אינו נכון דכתבו הפוסקים זה רק לאחר שלמד ההלכות ואינו יודע להכריע, אבל למי שלא למד אין לו היתר וצריך שילך לשאול את החכם, עיין מגן אברהם סוף סימן ר"ב, וכן המשנה ברורה שם.

היום לכבוד האי יומא רבה נברר בשיעור היכן המקור לחיוב ברכת הנהנין והפירות והאם היא מדאורייתא או מדרבנן והאם בספק צריך להחמיר

הנה בגמ' ברכות ל"ה ע"מ א' אומרת דכל החיוב לברך ברכת הנהנין לפני שאוכלים כל דבר מאכל אין לזה מקור מהפוסקים אלא סברא הוא אסור לו ליהנות מעולם הזה בלא ברכה.

יש לחקור האם דבר שחייבים לקיים משום סברא של הגמ' היא חיוב דאורייתא א"כ ברכת הנהנין לפני אכילת פירות היא דאורייתא, א"כ לפי זה בספק ברכות יהא הלכה לחומרא כמו כל ספק דאורייתא או דילמא ברכת הנהנין היא רק מדרבנן וספק ברכות להיקל.

הנה הפני יהושע ברכות ל"ה עמוד א' הקשה דמשמע מלשון כל הפוסקים דכל ברכת הנהנין הן מדרבנן לבר מברכת המזון לחוד, ולרשב"א ברכת ז' מינין דלאחריו נמי מדאורייתא אבל בשאר ברכות מודה דהוא דרבנן, וקשה מדוע היא רק דרבנן, הרי בכל הש"ס משמע דמידי דאתיא מסברא הוי מדאורייתא, ואדרבה מקשה הגמ' ב"ק מ"ז ע"מ ב' הא למה לי קרא סברא הוא, עיין תוס' מגילה ד' ע"מ א' דכתבו על סברא של הגמ' של אף הם היו באותו הנס שזה רק דרבנן, ועיין תוס' פסחים ס"ח ע"מ ב' שכתבו שאי אפשר להוכיח מדבר שחייבים לעשות רק מסברא וכתב בחתם סופר שם שכוונת דברייהם יון וסברא רק דרבנן.

האם מן התורה ליכא איסור לברך ברכה לבטלה

ומדוע לא מחמירין בספק ברכת הנהנין כיון דהוא דאורייתא?

וממשיך וכותב הפני יהושע דנראה לענ"ד דאפילו אם תמצוי לומר דסברא זו הוי נמי מדאורייתא, אפ"ה אתי שפיר הא דקימ"ל דספק ברכות להקל, משום דלא שייך להחמיר, דכיון דאיסור לברך ברכה שאינה צריכה, מש"ה ממילא אזלה לה הך סברא.

יש להעיר על תירוץ הפני יהושע: דהנה נחלקו הראשונים האם ברכת לבטלה היא דאורייתא או דרבנן, דשיטת הרמב"ם בפ"א מברכות ה"ו וכן בשו"ת פאר הדור סימן ק"ה דברכה לבטלה היא איסור תורה, עיין שו"ת מנחת אלעזר ח"ג סימן כ"ה שדן באריכות בענין סתירת הרמב"ם בענין זה כתב שלוקין עליה והיא דאורייתא.

אבל שיטת התוס' ר"ה ל"ג ע"א ד"ה הא, וכן בערוכין צ"ו ע"א שברכה לבטלה היא רק איסור דרבנן, ומן התורה ליכא איסור דהא דאיסור להזכיר שמו של הקב"ה לבטלה, ה"מ בלא ברכה, אבל בברכה מותר דסוף סוף בירך את הקב"ה.

וכן כתב הריטב"א ר"ה כ"ט ע"א והביא ראיה מהא דאיתא שם בגמ' דמשום חינוך בניו מותר לומר ברכה לבטלה, ואם היא דאורייתא לא היו מתירין משום חינוך דהוא רק, אלא ש"מ דהוא רק דרבנן.

ובערוך לנר שם דחה ראיה זו: דאפילו ברכת לבטלה היא מן התורה, מותר דמאי שנא מכל מצוה דרבנן דמברכין, אלא כיון שאיכא צווי של לא תסור מותר לברך דלא היא לבטלה, א"כ ה"נ בנידון דידן.

ובמגן אברהם אור"ח סימן רט"ו הביא את מחלוקת התוס' והרמב"ם, וכן כתב במנחת חינוך מצוה ל' ובמצוה ת"ל שזה מחלוקת תוס' והרמב"ם.

יש להקשות: אם נאמר דאיסור ברכה שאינה צריכה רק מדרבנן, א"כ מדוע אין להחמיר מלברך מספק כיון שיש ספק איסור דאורייתא שחייב לברך, ובשלמא לשיטות הפוסקים שספיקא דאורייתא רק מדרבנן להחמיר יש לומר כיון שזה רק מדרבנן, כשיש חשש איסור דרבנן אחר לא אמרו חכמים להחמיר מספק, אבל אם נאמר שספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא, מדוע נתחשב בזה שיש איסור דרבנן וצ"ע.

והנה בתוספת ברכות י"ב ע"מ א' על הא דבגמ' יש שם ספק בברכת הנהנין פתח בדחמרא וסיים בשכרא האם יצא פסקו תוס' שהספק לא נפשט, והולכים בו לקולא, ולפיכך אפילו פתח בדחמרא וסיים בשיכרא, יצא.

ובשם ר"י כתבו שלחומרא צריך לחזור ולברך.

והמגן אברהם סימן ר"ט ס"ק ג' תמה הרי ספק ברכות להקל.

והגרעק"א שם הביא ממהרש"א פסחים ק"ב שכלל זה ספק ברכות להקל שייך רק בברכת המצוות שאין הברכה מעכבת את המצוה, אך בברכת הנהנין אינו יכול לאכול עד שיברך כראוי, ואינו בחשש ברכה לבטלה, כי אינו יכול לאכול.

וביאר הקהלות יעקב ספק בברכת הנהנין אינו רק ספק מצוה, אלא ספק איסור אכילה עד שיברך, וכיון שיש לו מתירין, ע"י שיחזור ויברך, אין מקילין בו.

אבל להלכה פסקינו דספק ברכת הנהנין אינו צריך לחזור ולברך: כמו שנפסק בש"ע אור"ח סימן קס"ז סעיף ט' אם הוא מסופק אם בירך המוציא אם לאו, אינו חוזר ומברך, וכן קימ"ל אורח חיים סימן ר"ט סעיף ג' כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו, אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף, חוץ מברכת המזון מפני שהוא של תורה.

וביאר בשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן י"ח שהחמירו בברכת הנהנין לאיסור כאילו מעל, אך אין זה איסור אכילה, אלא רק מצד חיוב הברכה, וכיון שהקלו בספק ברכות, שוב אין איסור לאכול.

והנה איתא בגמ' בבא קמא ל' ע"א האיי מאן דבעי למיהוי חסידא יקיים מילי דברכות וקשה הרי ברכת הנהנין זה חיוב גמור, ואיך אמרינן בגמ' זה רק מילתא דחסידות, כך מקשה באליה רבה סימן ר"ב, וכן בערוך השולחן שם

ותירץ האליה רבה: שהכוונה היא שלא יסמוך על הכלל שאמר שהכל יצא, אלא ילמוד מילי דברכות לברך על כל מין ברכה דשייך לו, וכתב בכתבי האר"י ז"ל הפוסט עצמו בברכת שהכל הרי זה בכלל בור שקללוהו חז"ל, ומי שנזהר בזה כן נקרא חסיד.

ובערוך השולחן סימן ר"ב ס"ב **תירץ באופן נפלא:** דהחסיד עושה לפניו משורת הדין, ובברכות הנהנין קימ"ל ספק ברכות להקל והחסיד מוציא את עצמו מידי קולא זו, כגון שספק אצלו אם בירך בורא נפשות אם לאו, ואין צריך לברך מספק, והחסיד אוכל או שותה עוד איזה דבר ומברך בורא נפשות, וכן כשיש דבר שספק הוא אם מברכין העץ או האדמה מברכין האדמה, והחסיד אוכל עוד שני דברים שברכתן וודאי אחת העץ ואחת האדמה, וכן כשיש ספק אם צריך לברך ברכה אחרונה, וכן בשתיית חמים, וכן בכל מיני ספיקות רואה החסיד להוציא את עצמו מן הספיקות.

נסיים מעין ההתחלה שכל אברך יקבל על עצמו להוסיף בהתמדת ולימוד התורה וזה יגדל אותו לפרי עץ הדר